

ABD–İsrail–İran Savaşı ve Orta Asya’ya Yansımaları

Albina MURATBEKOVA

Avrasya Araştırma Enstitüsü, Kazakistan

Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail’in 28 Şubat 2026 tarihinde İran’ın askerî tesislerine yönelik eşgüdümlü hava saldırılarından oluşan “Epik Öfke Operasyonu”nu (Operation Epic Fury) başlatmasının ardından, uluslararası sistem son dönemin en istikrarsız jeopolitik tırmanış evrelerinden birine girdi. Tahran’ın “Direniş Ekseni” olarak tanımladığı yapıyla karşı karşıya gelen ABD–İsrail saldırısı, İran’ın misillemelerinin Orta Doğu geneline yayılmasıyla hızla bölgesel bir krizi tetikledi; Umman hariç tüm Körfez ülkeleri hedef hâline geldi. Hava saldırılarının ilk aşamasında Dini Lider Ali Hamaney’in öldürülmesi, bunu takiben bölgede ABD varlıklarına yönelik eşgüdümlü karşı saldırılar ve Hürmüz Boğazı’nın stratejik olarak kapatılması, birlikte değerlendirildiğinde, çatışmayı başlangıç parametrelerinin ötesine taşıyan hızlı ve kendi kendini besleyen bir tırmanma sarmalını tetikledi.

Devam eden saldırılar hâlihazırda önemli ölçüde can kaybına ve temel hizmetlerde ciddi tahribata yol açarken; İran’da bir kız okulunun bombalanması sonucu 175’ten fazla kişinin hayatını kaybetmesi ve Lübnan’da 1 milyondan fazla sivilin yerinden edilmesi bu yıkımın somut örneklerini oluşturdu. Bununla birlikte, uluslararası toplumun odağı giderek çatışmanın jeoekonomik ve jeopolitik sonuçlarına kaymaktadır. Özellikle İran’ın, küresel deniz yoluyla taşınan petrol ticaretinin yaklaşık %20’sini ve küresel LNG ticaretinin yine yaklaşık %20’sini barındıran Hürmüz Boğazı’nı bloke etmesi sonucunda ortaya çıkan enerji krizi, küresel enerji piyasalarında ciddi kesintilere yol açtı, fiyat dalgalanmalarını ve arz belirsizliğini artırdı. Bu kesinti yalnızca Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore gibi başlıca ithalatçıların bulunduğu Asya ile sınırlı kalmamış; Avrupa piyasaları da arz akışındaki azalma ve yükselen

enerji fiyatlarının mevcut ekonomik baskıları daha da yoğunlaştırması nedeniyle ciddi ölçüde etkilendi [Bendebka, 2026].

Çatışma aynı zamanda Körfez bölgesinde hava sahasının kapatılmasına yol açarak küresel tedarik zincirlerini ve uluslararası seyahati durma noktasına getirdi, böylece küresel ekonomi üzerindeki baskıyı daha da artırdı. Bu doğrudan etkilerin ötesinde, tırmanış Orta Doğu’nun bölgesel güvenlik mimarisinin yeniden değerlendirilmesini tetikledi. Aynı zamanda güç dengelerinin yeniden şekillenmesine katkıda bulundu ve ABD müttefiklerinin desteğinde gözle görülür bir azalmaya yol açtı. İran’a yönelik saldırı, Avrupalı ortaklardan oldukça sınırlı destek gördü ve bu durum NATO ittifakı içindeki artan görüş ayrılıklarını açığa çıkardı. Özellikle bazı Avrupalı liderlerin kamuoyuna açık şekilde dile getirdiği kınamalar, ittifakın bütünlüğü ve gelecekteki stratejik uyumu konusunda ciddi soru işaretleri doğurdu.

İran’ın karşı stratejisi bu dönüşümleri yönlendiren başlıca unsur oldu. Vekil aktörlerle kurduğu ittifakları kullanması, kritik enerji boğazları üzerindeki kontrolünü pekiştirmesi ve hayati deniz ticaret koridorlarını tehdit etmesi sayesinde Tahran, Amerika Birleşik Devletleri’nin stratejik hedeflerine ve ABD öncülüğündeki güvenlik düzeneklerinin geleneksel üstünlüğüne meydan okuyabildi [Bahrami, 2026].

Orta Asya açısından, coğrafi olarak yakın konumda bulunan İran’daki gelişmeler hayati önem taşımaktadır. İran’ın Orta Asya ile Orta Doğu arasında bir köprü niteliği taşıyan stratejik konumu göz önüne alındığında, ülkede yaşanan herhangi bir aksama ticaret koridorları, transit hatları ve küresel pazarlara erişim üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Orta Asya devletleri için önemli bir bölgesel ortak olan

İran'daki gelişmeler, bölge üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı olarak geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır.

Resmî düzeyde, tüm Orta Asya devletleri tarafsız bir tutum benimsemiş, dışişleri bakanlıkları itidal çağrısı yapan ve siyasi çözümü vurgulayan dikkatle formüle edilmiş açıklamalar yayımladılar. Bu tarafsızlığı sürdürürken, gerilimin azaltılması ve diyalogun önemi sürekli olarak vurgulandı. Bu yaklaşım büyük ölçüde bölgesel istikrarın korunması ile ekonomik ve güvenlik önceliklerinin güvence altına alınmasına yönelik pragmatik kaygılar tarafından şekillendirildi. Nitekim bu tutum, devletlerin büyük çoğunluğunun benimsediği yaklaşımla örtüşmektedir. Örneğin Çin gibi Asya güçleri sürecin dışında kalmayı tercih ederken, Avrupalı liderler zaman zaman Başkan Trump'ın açıklamalarına yanıt vermek durumunda kaldılar.

Öte yandan, son yıllarda Orta Asya devletleri ile İran arasındaki etkileşim önemli ölçüde genişledi. Bölgesel düzeyde, İran'ın artan ilgisi, 2005 yılından bu yana sürdürdüğü katılımının ardından 2023 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'ne tam üye olmasıyla somutlaştı. Ayrıca, Avrasya Ekonomik Birliği üyeleri ile İran arasında Aralık 2023'te varılan anlaşmayı takiben, Mayıs 2025'te bir serbest ticaret anlaşması yürürlüğe girdi. Bu anlaşma, kapsanan ürün yelpazesini genişleterek malların yaklaşık %90'ında gümrük vergilerini düşürerek bölgeler arası ticareti artırma potansiyeli taşımaktadır. Bundan önce ise İran, Ekim 2019'dan itibaren 2018'de imzalanan geçici bir serbest ticaret anlaşması çerçevesinde ticaret faaliyetlerini sürdürmekteydi [Altynbek et al., 2025].

Lojistik açıdan bakıldığında, Basra Körfezi'ndeki faaliyetlerin aksaması, bölgenin temel ulaşım hatlarının güvenilirliğini sorgulanır hâle getirmiştir. Bu bağlamda, uzun süredir Avrasya'yı birbirine bağlayan geleneksel deniz yollarına alternatif olarak tasarlanan Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru (INSTC) önemli ölçüde etkilendi. Söz konusu koridor; Azerbaycan üzerinden geçen Batı güzergâhı, Kazakistan ve Türkmenistan üzerinden ilerleyen Doğu güzergâhı ve deniz bağlantılarına dayanan Trans-Hazar güzergâhı olmak üzere üç ana hattan oluşmakta olup,

Avrupa ile Asya arasındaki taşımacılık sürelerini ve maliyetlerini azaltmayı hedeflemektedir. Özellikle Kazakistan ve Türkmenistan'ı İran'ın Bender Abbas ve Çabahar limanlarına bağlayan ve Avrupa ile Hindistan arasında bir köprü işlevi gören doğu kolu, İran'daki gerilimin tırmanması nedeniyle kırılğan hâle geldi. Her ne kadar bazı projeksiyonlar bu aksaklıkların Orta Koridor'un (Trans-Hazar güzergâhı) önemini artırabileceğini öne sürse de, uzmanlar bu hattın Kuzey-Güney Koridoru'nun yerini bütünüyle alabilecek kapsamlı bir alternatif olmasının düşük bir ihtimal olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, güney güzergâhı üzerinden ilerleyen doğu kolu, kısa vadeli taşımacılık planları açısından hâlihazırda belirli riskler ve belirsizlikler barındırmaktadır [Sputnik, 2026].

Askerî çatışma, İran'ın gıda ürünleri ve tarımsal hammaddelere yönelik ihracatını geçici olarak durdurması nedeniyle gıda ihracatında da ciddi aksamalara yol açmaktadır. Bu durumdan özellikle Türkmenistan ve Özbekistan'daki tüketici piyasaları etkilenmektedir. İran'ın, Rusya'nın ardından Türkmenistan'ın ikinci büyük ticaret ortağı olması nedeniyle, devam eden tırmanış ülkenin iç piyasa dinamikleri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. İran'ın en büyük on ticaret ortağından biri olduğu Özbekistan da gıda arzındaki kesintilerden benzer şekilde etkilendi. Bunun yanı sıra, Türkiye ve Avrupa'dan gelen yüklerin %60'ına varan kısmı da dâhil olmak üzere Özbekistan'ın ticaret akışlarının önemli bir bölümü, İran limanları üzerinden geçen güney güzergâhına bağlıdır ve bu hat krizden ciddi biçimde etkilendi. Benzer şekilde, diğer Orta Asya devletleri de farklı derecelerde bazı malların İran üzerinden transit geçişine bağımlıdır. Bununla birlikte, ikili ticaretteki istikrarlı artışa rağmen, Orta Asya ekonomilerinin İran ihracatına yapısal olarak bağımlı olmadığı da belirtilmelidir [Eshanova, 2026]. Öte yandan, Hürmüz Boğazı'nın kapatılması sonucu petrol fiyatlarının yükselmesine yol açan enerji krizi, Kazakistan ve Türkmenistan gibi petrol ihracatçısı ekonomiler açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur [Abdraimov, 2026].

Batı Asya'daki süregelen tırmanış, küresel toplum açısından ciddi bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu denli yüksek

oyunluk ortamında, mevcut tırmanışın, Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel liderlik rolünün sınındığı daha geniş ölçekli güç dengesi dönüşümleriyle örtüştüğü açıktır. Orta Asya devletleri de diğer aktörlerle birlikte temkinli bir stratejik duruş benimseyerek gelişmeleri yakından takip etmekte ve müzakere yoluyla bir çözüm beklentisi içinde hareket etmektedir.

Bununla birlikte, derinleşen kriz, özellikle Orta Asya'yı Orta Doğu ve ötesine bağlayan yeni ulaşım ve enerji koridorlarına dayalı bölgesel ekonomik entegrasyon çabaları açısından önemli riskler barındırmaktadır. Çatışmanın tırmanması, ticaret akışlarını sekteye uğratarak, transit süreçlerde belirsizlikleri artırarak ve güney güzergâhlarına erişimi kısıtlayarak bu bağlantıları doğrudan tehdit etmektedir. Bu bağlamda, Orta Asya hükümetlerinin dış şokları azaltmak amacıyla alternatif ticaret yollarını genişletmeye ve daha geniş bir küresel aktör yelpazesine ortaklıklarını güçlendirmeye yönelik çeşitlendirme stratejilerine öncelik vermesi muhtemeldir.

Bu yeniden konumlanma, yalnızca bölgesel istikrarsızlığa ilişkin acil kaygıları değil, aynı zamanda daha parçalı ve rekabetçi bir uluslararası düzene uzun vadeli uyum sürecini de yansıtmaktadır. Bu yeni düzende, küçük ve orta ölçekli devletler artan belirsizlik ortamında stratejik denge politikaları ve pragmatik diplomasi yoluyla hareket etmek durumundadır. Son olarak, bölgedeki gerilimlerin daha da tırmanmasının, İran'a komşu ülkelere doğru yönelen yeni bir göç ve mülteci dalgasını tetikleme riski de göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça:

Abdraimov, Aziz (2026). Orta Doğu'daki savaş ve bunun Sovyet sonrası coğrafya üzerindeki sonuçları. Alınan yer: <https://www.ritmearasia.ru/news--2026-03-18--vojna-na-blizhnem-vostoke-i-ee-posledstvija-dlja-postsovetskogo-prostranstva-86521>. Erişim tarihi: 05.04.2026.

Altynbek, Aigerim, Wastnidge, Edward ve Yermekbayev, Adilbek (2025). İran ve Orta Asya: Değişen Dünya Düzeninde Avrasya Jeopolitiği. *The International Spectator*, 60 (4), 138–155. <https://doi.org/10.1080/03932729.2025.2572372>.

Bahrami, Mohammad, Reza (2026). İran'a karşı dayatılan savaşın jeopolitik analizi. Alınan yer: <https://www.aljazeera.com/opinions/2026/3/10/geopolitical-analysis-of-the-imposed-war-against-iran>. Erişim tarihi: 02.04.2026.

Bendebka, Ramzi (2026). Piyasayı hareket ettiren boğaz: 2026 Hürmüz Boğazı krizi ve küresel enerji şokunun anatomisi. *Atlas Institute for International Affairs*. Alınan yer: <https://atlasinstitute.org/the-strait-that-moves-the-market-the-2026-strait-of-hormuz-crisis-and-the-anatomy-of-a-global-energy-shock/>. Erişim tarihi: 06.04.2026.

Eshanova, Zamira (2026). “Depolar boşalıyor.” İran'daki savaşın yol açtığı sorunlar karşısında Orta Asya neden kırılmalı? Alınan yer: <https://www.azattyqasia.org/a/sklady-pusteyut-pochemu-tsentralnaya-aziya-uyazvima-pered-problemami-vyzvannymi-voynoy-v-irane/33695833.html>. Erişim tarihi: 05.04.2026.

Sputnik (2026). Orta Doğu'daki çatışmanın Orta Asya'daki ulaşım koridorlarını nasıl etkilediği. Alınan yer: <https://ru.sputnik.kz/20260326/kak-konflikt-na-blizhnem-vostoke-otrazhaetsya-na-transportnykh-koridorakh-v-tsentralnoy-azii-62180009.html>. Erişim tarihi: 08.04.2026.